

☘ An Lúibín ☘

19 Meitheamh 2019

Éist liom, féach orm

Áirítear ar na hacmhainní is luachmhaire atá ag lucht Gaeilge ar fud an domhain na cláir raidió agus theilifíse atá ar fáil ar an Idirlíon agus iad á gcráoladh ó Éirinn. TG4, Raidió na Gaeltachta, Raidió na Life, Raidió Fáilte agus eile. Má bhaineann tú le líonra scaipthe de Ghaeilgeoirí san Astráil nó sna Stáit agus gan deis agat bualadh go minic le do leithéidí eile, meabhraíonn na cláir sin duit go bhfuil saol na Gaeilge beo agus bríomhar. Tá tábhacht ar leith, mar sin, le turascáil nua ó Choiste Oireachtais na Gaeilge, na Gaeltachta agus na nOileán - *Tuarascáil ar na dúshláin a bhaineann le craoltóireacht na Gaeilge*.¹

Le dhá bhliain anuas thug Comhchoiste na Gaeilge, na Gaeltachta agus na nOileán (an Comhchoiste) aghaidh ar an gcrúachás atá soiléir i gcráoltóireacht na Gaeilge. Idir mí Eanáir 2017 agus mí na Nollag 2018 d’eagraigh an Comhchoiste ocht gcruinniú le finnétithe a bhaineann leis an gcráoltóireacht, an reachtaíocht agus le hacadúlaigh, agus tháinig na finnétithe os comhair an Chomhchoiste chun a dtuaraimí ar an ábhar a nochtú. Is léir ón eolas a tugadh don Chomhchoiste go bhfuil staid na Gaeilge sa chraoltóireacht thar a bheith lag le blianta anuas agus go bhfuil géarchéim ann anois don teanga ó thaobh seirbhísí craolacháin de sa Stát.

TG4

Wikimedia Commons

Deir an tuarascáil go bhfuil baint ar leith ag craoltóirí seirbhísí poiblí leis an gcráolachán Gaeilge, mar gurb é RTÉ ‘an cainéal is mó féachana agus éisteachta sa Stát agus is é TG4 an t-aon chainéal ar a bhfuil an t-ábhar craolacháin is mó i nGaeilge’. Maítear gur mór an dochar a dhéanfaí don teanga i gcúrsaí craoltóireachta murach iad.

Deirtear nach mór an reachtaíocht a leasú agus níos mó airgid a chur isteach chun an teanga a chraoladh níos leithne agus breis daoine a mhealladh. Caithfear seánraí áirithe a lorg a chuideodh leis sin. Ní foláir a thuilleadh ábhar chraolacháin a sholáthar ar sheirbhísí eile de cuid RTÉ agus de chuid na stáisiún tráchtála agus pobail.

Níl dearmad déanta ar ar an dream úd a dtugtar ‘aos óg’ uirthi. Moltar go gcuirfeadh RTÉ seirbhís 24 uair an chloig ar bun trí Ghaeilge ar son aos óg na tíre. Tá dreamanna eile ann a bheadh sásta dul i gcomhar le RTÉ

¹https://data.oireachtas.ie/ie/oireachtas/committee/dail/32/comhchoiste_na_gaeilge_na_gaeltachta_agus_na_noilean/reports/2019/2019-06-11_tuarascail-ar-na-dushlain-a-bhaineann-le-craoltoireacht-na-gaeilge_en.pdf

chuige, agus is fiú éisteacht le Muiris Ó Fiannachta ó Raidió na Life agus Julian de Spáinn (Ard-Rúnaí Chonradh na Gaeilge) ó Raidió Rí Rá ag cíoradh an scéil sa chlár *Tús Áite* ('Tuarascáil ar na Meáin Ghaeilge') ar Raidió na Gaeltachta.

Moltar freisin go ndéanfaí taighde chun eolas cruinn a fháil ar cá mhéad éisteoir atá na stáisiúin phobail – taighde a bhfuil gá leis le tamall maith anuas.

Ceatharlach

Halla an bhaile i gCeatharlach

Wikimedia Commons

Is beag duine díobh siúd a bhfuil suim acu sa Ghaeilge, bídís in Éirinn nó thar lear, a chuimhneodh ar Cheatharlach mar áit a bhfuil teanga na nGael á saothrú le fonn. Béarla ar fad in *Carlow*, cinnte.

Cuid de Chúige Laighean is ea Contae Cheatharlach: é ina chuid, mar sin, den réigiún is túsce a chaith an Ghaeilge i gcártaí tar éis na bliana 1800. Bhain chanúint an chontae le canúint lárnach a bhí á labhairt trasna na tíre idir Gaillimh agus Baile Átha Cliath agus nach bhfuil fágtha anois di ach Gaeilge Chonamara. Rinneadh tanú mór ar an gcanúint i gCúige Laighean ar feadh an 19ú haois nó gur imigh na cainteoirí dúchais i léig ar fad.

Bhí Gaeilge á labhairt i gCeatharlach féin tráth, mar a bhí i mbailte móra eile ar fud na hÉireann. Is iomaí cor sa stair: tá dream nua ann, Gaeilgeoirí ar mhaith leo baile dátheangach a chur ar bun.

Tá timpeall 24,000 duine ina gcónaí i gCeatharlach (as timpeall 56,000 sa chontae ar fad). Is beag an roinnt díobh a mbeadh Gaeilge ar a dtoil acu, ach taispeánann daonáireamh na bliana 2016 go bhfuil an baile mór ag an leibhéal is airde maidir leis an gcéatadán de chainteoirí laethúla (cosúil le Baile Átha Cliath).² Maítear gur mó daoine atá á labhairt Gaeilge ann gach lá ná mar atá i gceantair áirithe sa Ghaeltacht.

Ar chiumhais an bhaile mhóir atá oifigí Ghlór Cheatharlach (www.glorchatharlach.ie), eagraíocht Ghaeilge a bhfuil a lán rudaí ar siúl faoina coimirce. Tá naíonra, gaelscoil agus gaelcholáiste i gCeatharlach, timpeall míle dalta á múineadh iontu agus éileamh ar ghaelscolaíocht nach féidir a shásamh go hiomlán. Bíonn dianchúrsa Gaeilge do dhaltaí as scoileanna lán-Bhéarla ar siúl ann sa samhradh. Tá Glór Cheatharlach chun plean teanga a bheartú i gcomhar leis an gComhairle Contae agus le heagraíochtaí eile.

Is é an chiall atá le 'dátheangachas' anseo mionlach feidhmiúil Gaeilgeoirí a bheith ann. Iad ina líonra scaipthe, díreach ar nós a leithéidí i nGaillimh nó i mBaile Átha Cliath, ach a ndóthain acu ann chun dul i bhfeidhm ar mheon na háite. Ní dátheangachas sa ghnáthchiall é ach déanann sé cúis i saol teoranta na Gaeilge.

Más féidir a leithéid a dhéanamh i gCeatharlach, is féidir é a dhéanamh i mbailte móra eile. Caithfear an Ghaeilge a choinneáil lonnaithe sa réimse uirbeach (agus ní i mBaile Átha Cliath amháin é). Agus lá éigin feasta

² Féach <https://www.cso.ie/en/releasesandpublications/ep/p-cp10esil/p10esil/ilg/> agus <http://census.cso.ie/p10map51/>.

tiocfaidh iontas ar thurasóir éigin i ngnáthshráid nuair a chloisfidh sé teanga aineoil aisteach á labhairt ina thimpeall.

Cúrsa oiliúna don domhan mór

Rud nua atá le tairiscint ag Ollscoil Mhaigh Nuad: cúrsa oiliúna ar líne do dhaoine arb áil leo Gaeilge a mhúineadh d'fhoghlaiméirí fásta agus maoiniú €270,000 faighte ó Roinn na Gaeltachta chuige ar feadh trí bliana. Mar chúrsa ar líne beidh sé ar fáil ar fud an domhain.

Is féidir modúil a dhéanamh gan teastas a fháil, modúil a dhéanamh agus teastas a fháil, nó teastas agus cleachtadh teagaisc a fháil in éineacht.

Ní fios cá mhéad duine atá ag foghlaim Gaeilge ar fud an domhain, cé go mbeadh sé i gcumas taighdeora tuairim a thabhairt dá líon. Tá ranganna le fáil sa Bhreatain, san Astráil, sna Stáit, i gCeanada, cuid mhaith acu gan iomrá agus cuid acu ag an tríú leibhéal. Agus tá daoine ag tabhairt faoin teanga leo féin, iad ag baint tairbhe as áiseanna ar líne nó as *Conversational Irish* agus a léithéidí. Ní hé go bhfuil na táinte ag foghlaim Gaeilge, ach tá a oiread acu ann is a chuirfeadh iontas ar a lán.

Maidir le múinteoirí, is iomaí rang Gaeilge i gcúram duine atá sásta teagasc a dhéanamh ach nach bhfuil cáilíochtaí aige (ná mórán taithí ar an obair uaireanta). Sin traidisiún agus cúiseanna leis is furasta a thuiscint. Ach b'fhéarr go mór múinteoirí a bheith ar fáil a bhí oilte ar a gceird.

Poist

Is gearr ó bhí píosa ar an *Irish Times* (píosa a bhí plantáilte ag an *mafia* Gaelach, b'fhéidir) faoina bhfuil de phoist le fáil ag Gaeilgeoirí. Tá éileamh ar an nGaeilge i léiriú teilifíse agus raidió, i dteicneolaíocht eolais, i bpoist áirithe thar lear (aistriúchán agus múinteoireacht), in eagraíochtaí Gaeilge agus (uaireanta) sa státseirbhís. Beidh dhá mhíle múinteoir breise ag teastáil sna sé bliana atá le teacht agus gá ar leith le múinteoirí le Gaeilge.³

Maítear nach bhfuil an tslat tomhais chéanna á cur ag na coláistí go léir ar na mic léinn a fhaigheann céim i nGaeilge, rud a fhágann nach bhfuil an caighdeán céanna ag an gcuid sin díobh atá ag déanamh iarchéim san oideachas (Máistir Gairmiúil san Oideachas ag Gaillimh, mar shampla). Tá céimithe ann nach bhfuil Gaeilge fhíorlíofoa acu, agus tograíonn cuid acu oiliúint mhúinteoireachta a dhéanamh trí Bhéarla dá bharr.

Má dhéanann tú an cúrsa trí Ghaeilge, áfach, tá a oiread éilimh ar mhúinteoirí Gaeilge is gur dócha go dtiocfaidh príomhoidí sa tóir ort agus tú fós i mbun staidéir. Tá beagnach 400 scoileanna lán-Ghaeilge ann agus beidh glaoch ar leith ar múinteoirí meánscoile sna blianta atá romhainn. Chomh maith leis sin, tá gá ag na scoileanna le cuntasóirí, lucht sláinte agus sábháilte, síceolaithe agus daoine eile nach múinteoirí iad ach a bhfuil Gaeilge acu.

Ia é bun agus barr an scéil gur iontach an tábhacht leis an múinteoir féin chun suim a mhúscailt sa Ghaeilge (nó i dteanga ar bith). Tá léargas tugtha ar an méid sin in agallamh le beirt mhúinteoirí óga san alt úd. Bhí an-dúil ag Róisín Scanlon sa Ghaeilge ar scoil agus múinteoir an-mhaith aici a chuir in iúl nárbh ábhar scoile amháin a bhí sa teanga. Anois tá sí féin ina múinteoir. Deir sí san agallamh gurb ionann caidreamh a bheith ag na daltaí uirthi féin agus suim a bheith acu sa teanga. Is deacair an diúltachas a sháru, áfach, agus a mhíniú cén tábhacht atá leis an teanga i gcúrsaí cultúir agus oidhreacht agus cén tairbhe teanga a fhoghlaim. Bhí scoth na Gaeilge ag múinteoirí Nichola Brennan sa bhunscoil agus tá sí ina múinteoir í féin anois: 'It can be very hard to get students to feel positive towards Irish in secondary school if their experience of it in primary was negative'. Creideann sí i gcleachtadh cainte, agus tá sí idir dhá chomhairle faoin éigeantas. Tá feabhas tagtha ar mhúineadh na teanga:

³ <https://www.irishtimes.com/news/education/f%C3%A9idearthachta%C3%AD-le-gaeilge-working-in-the-irish-language-1.3893108>

'However, with not enough emphasis on oral work for junior cycle and still a lot of literature to cover, it can be frustrating'.

Maíonn Caoimhín de Barra, acadóir ó Éirinn, nach múintear an Ghaeilge go dona – a mhalairt ar fad. Is mó an líon daltaí a fhaigheann marc ard sa Ghaeilge ná mar a fhaigheann sa Fhraincis ná sa Ghearmáinis. (B'fhéidir, ar ndóigh, go bhfuil an tslat tomhais níos ísle i nGaeilge.) Ach measann sé nach bhfuil Gaeilge á foghlaim ag na daltaí ach ar feadh 167 uair an chloig in aghaidh na bliana; caitheann siad 90% dá saol ag úsáid Béarla: 'If we want to see students absorb the language more effectively at school, we need to think of ways to promote the language outside the classroom as well'. Ní heisean an chéad duine a dúirt é sin agus is cosúil gur minic a déarf arís é.⁴

Ag fágáil na múinteoireachta i leataobh, tá poist eile le fáil ag Gaeilgeoirí sna meáin – teilifís agus raidió. Craoltóirí, léiritheoirí, lucht riaracháin, aisteoirí. Is féidir cúrsa iriseoireachta a dhéanamh trí Ghaeilge, agus tá BA sa Ghnó agus sa Ghaeilge le fáil ó DCU, céim a mhúintear trí Ghaeilge. Tá na jabanna ann.

Agus, ar ndóigh, jabanna mar aistritheoirí agus ateangairí san Aontas Eorpach. Siombaileachas atá i gceist, morán, ach téann obair na n-aistritheoirí ar sochar don Ghaeilge sa mhéid go gcuireann sí le saibhreas teicniúil na teanga. (Agus is fiú fós éisteacht le hagallaimh le hÉireannaigh na hEorpa a chraol Ciarán Ó Maicín ar an 26 Feabhra 2014 ar Raidió Fáilte – 'An Ghaeilge san Eoraip' (<http://www.raidiofailte.com/podcast/>).

An Eabhrais agus an Ghaeilge: tuairim eile

Tamall de mhíonna ó shin tharraing anuas an t-acadóir agus údar Caoimhín de Barra (a luadh thuas) ceist chonspóideach an chomórtais a dhéantar ó am go ham idir an Eabhrais agus an Ghaeilge.⁵

Maíonn sé gur mhinic a chloisfeá go ndearnadh an Eabhrais a athbheochan ar chúiseanna praiticiúla amháin. B'éigean do stát Iosrael teanga choimhchoiteann a fháil d'inimircigh ilteangacha. Os a choinne sin, is í an idé-eolaíocht amháin is bun le hathbheochan na Gaeilge agus ní féidir í a chur i gcomórtas le bás na hEabhraise.

Sa 19ú haois bhí gearleanúint á déanamh ar Ghiúdaigh sa Rúis. Ó na 1889í amach d'imigh na mílte acu chun na Pailistíne (a bhí faoi smacht na hImpireachta Otamánaí ag an am). Orthu sin bhí Eliezer Ben Yehuda, fear a chuir roimhe Eabhrais a athbheochan mar chaint na ndaoine seachas í a choinneáil mar theanga léinn. Níor thaitin sin lena lán Giúdach ceartchreidmheach, ach lean Ben Yehuda air ag cumadh foclóir nua-aoiseach don teanga. Chuaigh an obair seo i bhfeidhm ar bheagán teaghlach eile agus thosaigh Ben Yehuda ag múineadh tríd an teanga, nós a lean mórán múinteoirí eile ar fud na críche. Faoi 1916 bhí an Eabhrais mar theanga laethúil ag 40% den phobal agus chuaigh an céatadán sin i méid ina dhiaidh sin.

Lucht labhartha Giúdaise is mó a bhain an Phailistín amach agus iadsan is mó a d'iompaigh ar an Eabhrais. Ní raibh feidhm phraiticiúil acu le teanga nua: ba dhoigh leat gurbh fhusa dóibh cloí leis an teanga fhóna a bhí acu cheana. Ach ba í an Eabhrais ba rogha leo – rogha idé-eolaíoch, dar le de Barra, agus é mar threoir ag lucht na Gaeilge.

Tá cuid den cheart ag de Barra. Bhí roinnt idé-eolaíochta (nó idéalachais) ag baint le roghnú na hEabhraise. Ach bhí an fónamh i gceist freisin agus an oiread sin teangacha eile á labhairt ag na lonnaitheoirí – an Ghiúdais féin, an Ghearmáinis, an Fhraincis, an Iodáilis, an Laidínis, an Araibis, an Rúisis. Bhí sé de bhuntáiste ag an Eabhrais, ar ndóigh, gur thug sí deis do lucht athbheochana meon nua a thabhairt isteach; mar sin féin chuaigh an Ghiúdais go mór i bhfeidhm ar an Eabhrais nua-aoiseach seo. Agus ní raibh in Ben Yehuda, dá chumasáí é, ach duine amháin de na mílte a raibh an cuspóir céanna acu.

⁴ <https://www.thejournal.ie/readme/opinion-it-is-a-truth-universally-acknowledged-in-ireland-that-the-irish-language-is-taught-badly-in-our-schools-believe-it-or-not-this-isnt-true-4514137-Mar2019/>

⁵ 'Hebrew's revival has lessons for the Irish language,' 15/3/2019: <https://www.irishtimes.com/culture/books/hebrew-s-revival-has-lessons-for-the-irish-language-1.3827179>

Níl an t-idéalachas de dhíth ar dhíograiseoirí na Gaeilge. Ón idéalachas sin a eascraíonn dúil san fhónamh – an Ghaeilge mar theanga ar féidir feidhm a bhaint as i ngnóthaí iomadúla an tsaoil. Sin mar a dhéantar an t-idéalachas féin a dhearbhu. Agus, ar ndoigh, bailíonn brobh beart.

Is é de Barra a scríobh *Gaeilge: A Radical Revolution* (Currach Press 2019):

For many people, there is a resignation that the ship has sailed and there is nothing they can do to reclaim the language for themselves. This usually is accompanied by a detached, albeit generally positive, view of Irish. Other people end up with a feeling of shame, guilt and a sense of personal failing for not having acquired the language. In some cases, this actually serves as a spur for people to attempt, and sometimes succeed, in learning the language. Even those who do not actually learn the language tend to be quite vocal in their opinions and actions in supporting Irish. But the third group resolves the identity crisis in a different way. Aware that they will never speak Irish, they subconsciously realize (correctly, as it happens) that there would be no identity crisis, and they would be much more secure about their Irishness, if the Irish language had never existed.

Tá an leabhar molta de bharr úire na smaointe agus lochtaithe toisc nach dtugtar aird go leor ar fhoinsí, ar na cúiseanna atá ag daoine le Gaeilge a fhoghlaim, ná ag an mbaint atá ag cúrsaí eacnamaíochta leis an scéal. Ní lia duine ná barúil. Caithfidh tú an leabhar a léamh, is dócha.

Dhá dhán le Colin Ryan

Teampall

I lár na dufaire thángamar
trasna ar theampall
ar thréig na déithe fadó é

chuireamar fúinn sna fothracha
ag réiteach béilte is leapacha
is éin ildaite ag imeacht
trínár n-intinn

ach braithimid anois
na déithe ag druidim ar ais linn
ag iarraidh íobairte
ag éileamh orainn síoraíochta

Ateangaire

Níor thuig sí an teanga úd
i mbéal na dtoscairí
na focail ina stealladh diamhair

d'éistidís léi go béasach
is ligfidís chuici caint ar imeall na céille
ag fógairt comhraic nó caidrimh

is roghnaigh sí an caidreamh
is rinne miongháire
agus í ag fanacht as sin amach
le torann na dtancanna

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun rianach@optusnet.com.au.

If you do not wish to receive this newsletter, please send an email accordingly to rianach@optusnet.com.au .

